

30. Центрально-український кооперативний каталог (ЦУКК) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.kr.ua/cucc/members2008.html>. — Загол. з екрана.
31. Шилюк О. І. Використання нових технологій в спільній діяльності бібліотек: кооперативний каталог / О. І. Шилюк // Бібл. форум України. — 2003. — № 1. — С. 14–16.
32. Щербан Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербан // Бібл. форум України. — 2007. — № 2. — С. 2–4.
33. Ядрова Г. В. Создание электронных ресурсов Крымского региона: от издательской инициативы до инновационного проекта [Электронный ресурс] / Г. В. Ядрова. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05ygvipr.html>. — Загол. с экрана.

Надійшла до редколегії 22.12.2010 р.

УДК 007:02

О. М. КОБЕЛЄВ

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У СУСПІЛЬНИХ ПІДСИСТЕМАХ

Розглядаються сутність та особливості інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, суспільні підсистеми, інформаційно-аналітичні продукти, інформаційно-аналітичні послуги.*

Рассматриваются сущность и особенности информационно-аналитической деятельности библиотек в общественных подсистемах.

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность библиотек, общественные подсистемы, информационно-аналитические продукты, информационно-аналитические услуги.*

In article is considered essence and features of an information-analytical work of libraries in public subsystems.

Key words: *an information-analytical work of libraries, public subsystems, information-analytical products, information-analytical services.*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується величезним обсягом здобутих знань, які в поєднанні з постійною модернізацією процесів їхньої генерації та засобів комунікації є головним чинником зростання національного продукту, успішності економіки, запорукою національної безпеки. Зокрема дослідження ролі когнітивної складової в суспільному продукті й впливу виробничої сфери на розвиток знання сприяло виникненню нового напрямку — когнітивної економіки, яка вивчає, по-перше, роль знань у виробництві продуктів економіки, у винайденні й конструюванні нових продуктів. По-друге, роль знань і навичок людей (і організацій) у прийнятті економічних рішень щодо комерційної, інноваційної діяльності тощо. Когнітивна економіка має

й зовсім новий для економічної науки напрям досліджень — епістемологічний, що вивчає процеси здобуття знань, пов'язаних із прийняттям економічних рішень, і зворотний вплив ухвалених рішень на знання, на основі яких вони приймалися [3; 14; 16; 17]. Водночас виникла парадоксальна ситуація: з одного боку, окремих індивідуум не в змозі здобути всі існуючі знання, з іншого — людство постійно та все інтенсивніше їх поповнює. Цим зумовлюється необхідність інформаційно-аналітичної діяльності як засобу переробки та здобуття нового знання з існуючого.

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що бібліотека має стати важливим елементом в інформаційно-аналітичній інфраструктурі суспільства, що створюється. Для цього бібліотека має необхідні ресурси, можливості та досвід роботи з інформацією. Це, з одного боку, дозволить оптимізувати інформаційно-аналітичне забезпечення різних суспільних підсистем, а з іншого — довести суспільству доцільність існування розвинутої і модернізованої системи бібліотек.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемам інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, засвідчує значну увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників до порушеної проблеми. Зокрема, можна відзначити праці Г. Артамонова, Д. Блюменау, Г. Гордукалової, І. Давидової, В. Ільганаєвої, Н. Кушнаренко, А. Петрової, Е. Семенюка, Г. Сілкової, М. Слободяника, Н. Слядневої, М. Сороки, С. Терещенка, Л. Філіпової, де розглядаються такі важливі аспекти, як сутність і напрями еволюції інформаційно-аналітичної діяльності, її місце та значення в інформаційній і бібліотечній діяльності. В працях О. Ворошилова, С. Кулицького, В. Онопрієнка, В. Пархоменка, Г. Покровської, Т. Симоненко, А. Шемаєвої досліджуються окремі проблеми інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах. Водночас, поки що практично не порушувалося питання про системне вивчення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах.

Відтак, **мета** статті полягає у виявленні й узагальненні специфічних ознак та основних напрямів інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в базових суспільних підсистемах.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність постановки й вирішення таких дослідницьких завдань:

- аналіз специфіки інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у науковій сфері;
- характеристика особливостей інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в освітній підсистемі суспільства;
- дослідження основних напрямів і перспектив інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у інформаційно-аналітичному забезпеченні державно-управлінської підсистеми;
- вивчення специфічних ознак і можливостей інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у комерційно-побутовій сфері.

Передусім слід зазначити, що нині інформаційно-аналітичні служби та підрозділи створюються з метою прийняття соціально значимих управлінських рішень у всіх центрах інформаційної інфраструктури, де концентруються, переробляються потужні інформаційні потоки. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості, надані цими службами, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами й послугами, виконує насамперед завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою й управлінською діяльністю [6; 8; 13].

Важлива функція інформаційної аналітики — виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації прийняття рішень. З наукою її поєднує інформаційний спосіб пізнання й наукового аналізу реальності. Аналітик, ґрунтуючись на інформаційних моделях, прагне виявити об'єктивні закономірності й тенденції, визначити рушійні механізми, причинно-наслідкові зв'язки. У цьому смислі аналітик створює нове знання про той фрагмент реальності, що перебуває у сфері його професійного інтересу, фактично виконуючи роль дослідника свого напрямку [13]. При цьому для таких схем здобуття знання в процедурному сенсі найбільше підходять розуміння й інтерпретація текстів, тобто герменевтичний інструментарій [4; 13].

Наукова діяльність в Україні, як і в усіх інших, зазнає загальноцивілізаційного впливу й перебуває під дією відповідних конкурентних стимуляторів. При цьому одним з істотних факторів успішної діяльності у сфері науки й освіти стає ефективність, дедалі відчутніша регламентація наукових досліджень у часі. Відбір, аналіз інформації за темою досліджень — це завжди важлива складова наукової роботи, на яку припадає значна частина часу.

Отже, закономірним є порушення питання про розвиток наукових досліджень в Україні, інтенсифікацію наукової діяльності, вдосконалення її технологій, насамперед — в оперуванні інформацією. Ця робота, з урахуванням з об'єктивно існуючої нині ситуації, пов'язана з необхідністю одержання практично негайних результатів: потребою в інформаційно-аналітичному супроводі процесу становлення нової держави, економічних змін у напрямі формування ринкової економіки, відповідного супроводу демократичних перетворень тощо.

Слід особливо підкреслити, що протягом тривалого часу функції інформаційного забезпечення наукових досліджень виконували наукові бібліотеки, які комплектували свої фонди науковою літературою і надавали її вченим [12]. Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій та їх широке використання для створення й підтримки електронних інформаційних ресурсів змінили інфраструктуру ресурсної бази інформаційного забезпечення науки. Поряд із традиційними інформаційними виданнями значного поширення набули електронні ресурси [11;15].

Пошук критеріїв об'єктивної оцінки якості роботи конкретного вченого — одна з найважливіших проблем, що стосується відносин науки й суспільства, взаємин усередині наукового співтовариства, а також фінансування досліджень. Найпростішим критерієм такої оцінки є кількість опублікованих дослідником праць [8].

Досвід використання бібліотеками кількісного аналізу публікацій, разом з іншими бібліометричними та біобібліометричними методами в різних галузях і напрямках науки, виявив його практичне значення для вирішення численних проблем. Наприклад, саме на основі кількісного аналізу окремого галузевого документного потоку, його бібліометричного моделювання стало можливим надання характеристики розвитку означеної галузі в цілому, вихід на рівень її кількісно-якісного аналізу. Аналіз публікацій є важливою складовою інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, спрямованої на оптимізацію управління як конкретною бібліотекою, так і бібліотечним соціальним інститутом у цілому, що особливо важливо в сучасних умовах, за існуючих фінансових та матеріально-технічних обмежень. Окрім того, аналіз публікацій і посилян у сукупності з бібліометричним, біобібліометричними й іншими методами, є необхідним складовим елементом багатьох створюваних бібліотеками інформаційних продуктів і послуг.

Сучасні тенденції розвитку висувають нові вимоги до людини, а значить і до освіти, зокрема її змісту, що відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Постійно виникають нові знання, для ефективного здобуття яких необхідні постійні зусилля як конкретного фахівця, так і організаційні заходи, наприклад, створення системи безперервної освіти.

Вітчизняні фахівці вважають, що завдання створення та введення до загального обігу різноманітних баз знань найкраще можна вирішити на основі знань, накопичених бібліотеками. При цьому в бібліотеках протягом останніх десятиріч спостерігалось найпомітніше вдосконалення засобів управління інформацією, введення її до активного суспільного обігу [10].

Тому актуальною є проблема перетворення бібліотек із закладів, що виконують лише функцію «скарбниці знань», на наукові установи, які завдяки створенню відповідних інформаційно-аналітичних підрозділів здатні надавати необхідну замовникам продукцію: інформаційну, аналітичну, прогностичну, інноваційну та ін. Тобто поступово бібліотеки, використовуючи власний значний науковий та інформаційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думок», не тільки обслуговуючи читачів, а й надаючи відповідні інформаційно-аналітичні послуги владним структурам, юридичним особам, науковцям, зацікавленим в отриманні відповідної інформації [2; 10].

Інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотек у процесі свого розвитку і стали спеціалізованими структурами з вивчення

інформації, її обробки й аналізу і нині виконують роль посередника між масивами інформації та користувачами. Потреба в таких посередниках із розвитком суспільства стає дедалі актуальнішою і не лише для освіти.

Таким чином, нині роль інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек може тільки посилюватися і набувати більшої затребуваності в суспільстві. Такі підрозділи мають зважати на досвід інформаційно-аналітичної діяльності, набутий на різних рівнях і в різних сферах.

Таким чином, становлення інформаційного суспільства посилює вигоди до побудови ефективної системи взаємодії науки, освіти та виробництва, розвитку інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, насамперед із питань підготовки управлінських кадрів, переорієнтацію програм їх підготовки на міжнародні стандарти.

Бібліотеки як суспільні інформаційні центри стають також осередками передового досвіду, наукової думки, просвітництва й освіти для всіх категорій громадян, які використовують сучасні інформаційні технології як важливий елемент свого способу життя.

У сучасних умовах зростання затребуваності в суспільно значущих інформаційних ресурсах зумовлюється прискоренням процесів суспільного розвитку, ускладненням соціальної структури суспільства, розвитком системи громадських організацій, підвищенням політичної активності значної частини громадян тощо. В Україні ця проблема вирішується завдяки розвитку інформатизації, забезпеченню доступу до потрібних інформаційних ресурсів усім категоріям громадян. З метою вирішення цієї проблеми в державі реалізується система правових, організаційно-економічних заходів. Однак у цьому процесі досить тривалий час була недостатньо задіяна бібліотечна сфера. Це зумовлювалося об'єктивними фінансовими, організаційними, а також суб'єктивними причинами, що стримувало долучення бібліотечних установ до активного інформаційного процесу, пов'язаного з кардинальними перетвореннями в українському суспільстві. Лише певні позитивні зміни в матеріально-технічному забезпеченні, впровадження електронних інформаційних технологій у бібліотечній діяльності розкрили нові функціональні можливості цих установ, сприяли інтенсифікації інформаційних обмінів у структурі соціальних комунікацій, уможливили введення до активного суспільного обігу інформаційних ресурсів бібліотечних фондів [1].

Активізація діяльності бібліотек з інформаційно-аналітичного забезпечення сфери державного управління набуває важливого значення в розвитку демократичних процесів у суспільстві. Вона не лише збільшує можливості доступу громадян до суспільно значущої інформації, а й забезпечує передумови для її ефективного використання в процесі суспільного самовдосконалення. Інформаційно-аналітична робота бібліотек також сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності через налагодження зворотного суспільного зв'язку з демократичними

інститутами, зростання впливу громадян на події суспільного життя [1; 5].

Тобто, в сучасних умовах актуалізується проблема ефективного інформаційного супроводу і забезпечення процесів, що відбуваються в суспільстві, з метою підвищення ефективності управління, яке значною мірою залежить від прискорення, вдосконалення механізмів пошуку, відбору і первинної обробки потрібної інформації, підвищення рівня оперативності та якості підготовки синтезованого інформаційного продукту і створення, таким чином, умов для прийняття оптимальних рішень із подальшим досягненням необхідних практичних результатів.

В Україні необхідний потенціал для здійснення цієї функції мають інформаційно-аналітичні центри наукових бібліотек, одним з яких є СІАЗ НБУВ. При цьому доступ до Інтернету надав змогу отримувати нову інформацію фактично в режимі он-лайн. Використання ж фондів НБУВ дозволяє визначати місце нової інформації в загальному інформаційному полі, класифікувати й ефективно використовувати її для створення синтезованого науково обґрунтованого інформаційного продукту, який би максимально задовольняв інформаційні потреби користувачів. Нині діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів наукових бібліотек, зокрема СІАЗ, спрямована на забезпечення інформаційних потреб передусім двох великих груп користувачів (замовників) — управлінських та бізнес-економічних структур [1].

Перша група — насамперед керівники усіх рангів. Саме поінформованість керівників значною мірою сприяє всебічному прискоренню соціально-економічного розвитку суспільства, успішному досягненню мети і вирішенню завдань, які виникають в їх повсякденній діяльності. Тематичний діапазон інформаційних потреб управлінських структур відрізняється широтою, при цьому чим вищий ранг керівника, тим багатоаспектніші його інформаційні потреби. Ці потреби досить динамічні, відрізняються значною практичною спрямованістю. Разом із тим необхідність прийняття оптимальних рішень потребує від управлінських структур теоретичних знань у багатьох сферах діяльності, в першу чергу, із соціально-економічних питань. Водночас кожен керівник, маючи конкретну базу підготовку, виявляє професійний інтерес до інформації стосовно своєї спеціальності. Крім того, керівникам необхідна не «сира» інформація про об'єкт управління, а така, що зважає на специфіку сприймання, використання інформаційних ресурсів у конкретних умовах професійної діяльності.

Особливостями запитів користувачів цієї групи є орієнтованість на тривалий і оперативний аналіз роботи різних галузей народного господарства; експертизу інвестиційних проєктів; інформаційно-аналітичний моніторинг соціально-політичної ситуації; аналіз роботи органів виконавчої влади, підготовку аналітичних оглядів стосовно

соціально-економічної ситуації в країні та регіонах; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду територіального управління.

Раціональна організація інформаційно-аналітичного супроводу економічної діяльності в Україні є важливим чинником підвищення її ефективності. Це сприяло створенню інформаційних, аналітичних, консалтингових служб, що вивчають стан різних ринків: товарів, сировини, нерухомості, цінних паперів, валюти, страхування тощо. Зазначені служби створюються, зазвичай при великих банках, біржах, інвестиційних і страхових компаніях, де інвестування, визначення стратегії розвитку тощо, потребують ретельного аналізу ситуації й складання прогнозних сценаріїв. Але значний потенціал для високоякісного інформаційно-аналітичного забезпечення вітчизняної економіки мають й інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек.

Бізнес-економічні структури у своїх інформаційних запитах більше зорієнтовані на фактографічну інформацію, а також на використання повнотекстових баз даних. Від представників першої групи їх відрізняють посилені вимоги до аналітичної (кон'юнктурно-економічної, фінансової, юридичної), готової до використання інформації. Запити цієї групи користувачів задовольняються, головним чином завдяки створенню і експлуатації баз даних, що містять відомості про вітчизняних і зарубіжних виробників товарів та послуг, діяльність бірж, банків, страхових компаній, попит на товари та послуги, поточні ціни тощо. Аналітична складова запитів цієї групи споживачів пов'язана з аналізом ситуації на ринках, прогнозами економічного розвитку та ін.

Загалом можна дійти висновку: з точки зору конкурентоспроможності інформаційно-аналітичних продуктів і послуг, що створюються бібліотеками, найперспективнішими є тематичні огляди, аналітичні оцінки й концептуальні пошукові прогнози розвитку української і світової економіки, суспільної і політичної сфер. Адже накопичені в бібліотеках України фонди, зокрема оригінальні матеріали власних інформаційно-аналітичних та довідково-бібліографічних підрозділів бібліотек, у поєднанні з можливостями дистанційного [5] використання інформаційних продуктів, які надає Інтернет, дозволять створювати досить широкий спектр складних інформаційно-аналітичних продуктів: якісно нових ідей, сценаріїв поведінки суб'єктів економічної діяльності, концепцій економічного та соціального розвитку тощо. Саме в цьому сегменті інформаційної продукції, яку можуть запропонувати бібліотеки, набуде свого втілення вирішення актуальної й нині дилеми між достовірністю інформаційного продукту та своєчасністю його підготовки для споживачів, на якій давно наголошували фахівці з аналітичної роботи [9]. У здатності до створення згаданих вище інформаційних продуктів та задоволенні інформаційних потреб суб'єктів української економіки й полягають потенційні конкурентні переваги наукових бібліотек, порівняно з іншими інформаційними центрами.

Перспективи подальших досліджень полягають у вирішенні проблеми визначення місця наукових бібліотек серед інших інформаційних посередників на ринку інформаційно-аналітичних продуктів та послуг. Відповідь на це запитання, за умов високих темпів розвитку в Україні електронних технологій у сфері інформаційної діяльності, у свою чергу, потребує поетапного аналізу технологічного циклу створення інформаційно-аналітичного продукту [5]. Конкурентоспроможність великих наукових бібліотек серед інших інформаційних посередників у сфері надання інформаційних послуг переліченим вище суб'єктам української економіки забезпечується використанням усього їхнього потенціалу. Потенціал наукової бібліотеки являє собою органічну єдність різноманітних бібліотечних фондів, кваліфікованих працівників відповідних підрозділів бібліотеки й інфраструктури бібліотеки з обслуговування користувачів, зокрема забезпечення доступу до інформації через мережу Інтернет. Поєднання цих компонентів створює притаманну саме науковим бібліотекам здатність до задоволення складних інформаційних потреб висококваліфікованих споживачів.

Список літератури

1. Ворошилов О. Удосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек (з досвіду СІАЗ НБУВ) / О. Ворошилов // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — К., — 2010. — С. 222–229.
2. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. — М. :ООО «Изд-во АСТ», 2004. — 505 с.
3. Ефимов В. В. Управление знаниями / В. В. Ефимов. — Ульяновск : УлГТУ, 2005. — 111 с.
4. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. — М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1991. — 192 с.
5. Кулицький С. Дистантне використання бібліотечних ресурсів як чинник удосконалення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку української економіки / С. Кулицький // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 23 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — К., — 2009. — С. 246–256.
6. Мелюхин И. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. — 1999. — №1. — С. 11–14.
7. Ніколас Д. Оцінка інформаційних потреб: методи і технології / Д. Ніколас. — [Б.м.]: Асоціація інформац. менеджменту «Асліб», 1996. — 76 с.
8. Онопрієнко В. І. Інформаційна аналітика в наукознавстві / В. І. Онопрієнко // Наука та наукознавство. — 2006. — №4. — С. 40–50.
9. Плэтт В. Стратегическая разведка. Основные принципы / В. Плэтт. — М. : Форум, 1997. — 376 с.

10. Покровська Г. Форми і методи введення в суспільний обіг наукових знань інформаційно-аналітичними структурами бібліотек / Г. Покровська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 25 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — К., — 2009. — С. 137–145.
11. Симоненко Т. В. Розвиток системи інформаційно-бібліотечного забезпечення науки / Т. В. Симоненко // Наук.-техн. інформ. — 2006. — № 3. — С. 58–62.
12. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. — К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. — 268 с.
13. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14–21.
14. Сухарев М. В. Эволюционное управление социально-экономическими системами / М. В. Сухарев. — Петрозаводск : КарНЦ РАН. — 2008. — 258 с.
15. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : моногр. / Г. В. Шемаєва; Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2008. — 289 с.
16. Egidi M. From Founded Rationality to Behavioral Economics [Electronic resource] / M. Egidi // Social Science Research Network, El. Paper Collection. — Access mode : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=758424. — Title screen.
17. Walliser B. Cognitive Economics / B. Walliser. — Berlin-Heidelberg Springer-Verlag, 2008. — 185 p.

Надійшла до редколегії 18.01.2011 р.

УДК 015:908(477.6)

Н. К. ЛИТВИНЕНКО

БІОБІБЛОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ В СИСТЕМІ КРАЄЗНАВЧИХ БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСІБНИКІВ ДОНБАСУ: ІСТОРИКО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Визначено місце біобібліографічних показників у системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу. Охарактеризовані найзначущіші біобібліографічні праці.

Ключові слова: біобібліографічний показник, система краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу.

Определено место библиографических указателей в системе краеведческих библиографических пособий Донбасса. Дана характеристика наиболее значимым библиографическим работам.

Ключевые слова: библиографический указатель, система краеведческих библиографических пособий Донбасса.

The place of bibliography aids in the system of local history of bibliographic benefits of Donbas. Characteristics of the most important bibliography works.

Key words: biobibliographic index, the system of local history of bibliographic benefits of Donbas.